

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי בר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

במפרשים

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858, ד.ג. שדה-גת * טל': 08-8581440 * פקס: 08-8503835

שנת תשס"ה

פרשת בהר

עבדים ויכול לנטוח בהם שישמע בהם לכל
כרכיו, נגד זה וזה הש"י מצות דרור עבדים
ציובל, היינו שיראה האדם שאין לו קנין
בגופם ונרין לשלחם לחפשי וגם צעת היוחס
עבדים וזה הש"י שלא ירדה צו בפרך, היינו
שיצין שאין גופו שייך לו. וזה הש"י אלו
שלשה המצוות היינו שנראה שהעולם והשנה
והנפש אין שום מצטח להאדם בהם, רק ה'
הוא מצטח האדם. ולזה סיים אחר פרשיות
האלו; אני ה' אלוקיכם אשר הוצאתי אתכם
מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען, והוא
שלא ידמה האדם בנפשו שנחמטו השפעותיו
במה שנאסרו לו כל הדברים האלה, לזה נאמר
אני ה' אלוקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ
מצרים פירוש הטובות שאינם בקדושה הם
במלך ונימנום, לתת לכם את ארץ כנען, היינו
הטובות שהש"י ישפיע לנו יהיו בקדושה ונוכל
להתפשט בהם, כי הש"י ינחיל טובה בקדושה
נחלה בלי מַצְרִים.

דבר אל בני ישראל וכו' ושביתה
הארץ שבת לה'. ענין שלש
פרשיות הנאמרים כאן פרשת שמיטה ופרשת
דרור עבדים ציובל ופרשת ריבית, והוא
שהש"י מזהיר לישראל שלא ישימו בטחונם
בשום דבר הנראה לעיני האדם שיוכל לנטוח
בו, ואלו השלשה דברים שמיטה ויובל וריבית
הם בעולם ושנה ונפש, כי קנין שדות וכרמים
הוא קנין שיש לאדם בעולם אשר יוכל לנטוח
בו, וזה הש"י נגד זה מצות שמיטה, היינו
שלא ישים האדם בטחונו בהם, ויראה כי לה'
הם, כי בשנת השמיטה אין לאדם שום הכרת
קנין בקנינו, ויראה כי לה' הארץ. ונגד
הבטחה שיש לאדם בזמן, היינו שיש לו מצטח
שיאסף הון מחיר הזמן היינו שיקח ריבית,
אמרה תורה, אל תקח מאתו נשך" כי עיקר
ריבית הוא שלוקח מחיר הזמן כמאמר הגמ'
[בבא מציעא ס"ג:] כלל דרביהא כל אגר נטר
ליה אסור². ונגד קנין שיש לאדם בנפשות

א. מי השולוח.
פרק כה' פסוק א'

אלו

1. מה הביא - לדעתך - את פרשנו לקשר את הלפת הציווית כאן ולבארט כשיטה אחת פלמה?
2. התוכל להסביר את המושגים: צולמ, ננה, נפש והיכן הם מופיעים אצלנו?
3. איך פרשנו מבין את הלפת הציווית כאן צל פי הדברותיו את הלפת המושגים: צולמ, ננה, נפש?
4. "אין שום מבטח לאדם בהם" - מה כוונתו לאמר בזאת?
5. פרשנו מוסיף ומסביר למה סיימה התורה את הנאמר כאן בפסוקים של יציאת מצרים וכניסה לארץ כנען, התוכל להסביר?
6. "כי הש"י ינחיל טובה בקדושה" מהי בדיוק כוונתו?

כ. ספורנו עם פירוש הרב י. קופרמן.

פרק כה' פסוק א':

(א) וידבר ה' אל משה בהר סיני. הנה לא יזכיר בשום מצוה מקום ציוני וזולתי כאשר קרה חדוש אז באותו המקום. אבל באר ששואמר האל יתעלה בסיני "והשביעת תשמטנה ונטשתה ואכלו אביני עמך ויתרם" וכו' (שמות כג, יא), פרש למשה אז כל דיני השביעית האמורים בנה המקום, וזה להבין ולהורות שזה בעצמו היה בכל שאר המצוות, שאף על פי שנאמר בקצתם מקרא מעט היה הבאור אז רחב באר היטב, כאמרם ז"ל: מה ענין שמטה אצל הר סיני, אלא מה שמטה נאמרו כללותיה ודקדוקיה ופרושיה מסיני, אף כל המצוות נאמרו מסיני כללותיהם ודקדוקיהם ופרושיהם. והזכיר משה רבינו זאת הפרשה בנה המקום, כי חשב שיפגסו תיכף לארץ, כמו שהעיד באמרו "נוסעים אנחנו אל המקום" (במדבר י, כט). והזהיר על שמטת קרקע בפרט, כי בחטאם בשמירתה יגלו ממנה, כמו שהעיד באמרו "אז תרצה הארץ את שבתותיה" (להלן כו, לד), וכן העיד בסוף דברי הימים באמרו "עד רצתה הארץ את שבתותיה" (דברי הימים ב, לו, כא).

1. כגון הדין שהתחדש בפרשת המקושש (במדבר טו, לב "ויהיו בני ישראל במדבר"), הלכות פסח (שמות יב, א "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר") ועוד. לכן קשה מדוע ציינה כאן התורה שמצות שמיטה ניתנה בהר סיני, כאשר לא היה שום אירוע מיוחד בהר סיני אשר יצדיק זאת. בהבנה זאת בקושי שבמלים "בהר סיני" (עליו משיבים חז"ל 'מה שמיטה וכו') כמבואר להלן בדברי רבינו) חולק רבינו על הבנת רש"י בקושיית חז"ל 'מה ענין שמיטה וכו'. פירוש רש"י לפסוקנו הוא יחידי בכל התורה בכך שמביא פירוש חז"ל מילה במילה, אח"כ מציין את מקורו (כך שנויה בתורת כהנים), ומיד ניגש לפרש את דברי התורה כהנים (ונראה לי שכך פירושו). 2. מקורו ברמב"ן: אבל הברייתא השנויה בתורת כהנים פירושה ברור. שהשמיטה נאמרו כללותיה מסיני דכתיב בפרשת ואלה המשפטים "והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אכיוני עמך וגו'", ואלו דיני השמיטה בדרך כלל. ומכאן חזר ואמר כי בהר סיני עוד נאמרו כל פרטיה שהרי כולם נזכרו בפרשה הזאת... 3. הביטוי הכפול הזה שגור בפיו של רבינו, בבחינת 'ללמוד וללמד'. 4. בבחינת דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על הכלל כולו. ועיין במפרשי רש"י שהאריכו את מעניתם להבין את דרכו של רש"י בהבנת דרשת התורה כהנים. הרמב"ן מבין שיסוד ההכללה הוא משום שיבסוף הענין כתוב "אלה המצוות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני" (להלן כז, לד), להקיש כל המצוות אל השמיטה... (עכ"ל). 5. בסיני.

8. וזה היה "בשנה השנית בחודש השני בעשרים לחודש, נעלה הענן מעל משכן העדות ויסעו בני ישראל למסעיהם" (במדבר י, יא-יב). 9. כמבוא הכרחי לכניסתם לארץ. קשה לרבינו, אם במצוות התלויות בארץ קא עסקינן כעובר לעשייתו (רק "אחד עשר יום מחורב עד קדש ברנע"), מדוע לא הזכיר עניני תרומות ומעשרות וכדו'. 10. אחרי "ואתכם אזרה בגויים... והיתה ארצכם שממה" (להלן כו, לג). 11. אחרי "ויגל השארית מן החרב אל בבל" (דברי הימים ב, לו, כ). הרי שהקשר בין שמיטה ובין היאחזותנו בארץ ישראל כתוב בתורה, מבואר בנביאים ("למלאות דבר ה' בפי ירמיה") ומשולש בכתובים.

6. אמנם הלימוד על שלימות התורה נדרש מציין בהר סיני דוקא אצל אותה מצוה אשר כלליה כתובים במפורש בפרשת מתן תורה, ופרטיה מפורטים בנפרד בתוספת הכותרת "בהר סיני". אבל - שואל רבינו בשאלה חדשה - מדוע לימוד זה אודות הלכות שמיטה סופר דוקא במקום הזה בחומש ויקרא, אחרי כל הפרשיות (ויקרא עד אמור) שנאמרו באהל מועד. הרי כוחו של הלימוד היה יפה גם אילו נכתבה פרשה זאת אחרי פרשת משפטים ולפני פרשיות אהל מועד. 7. אחרי שנתכפר להם חטא העגל ביום הכפורים, ושרתה שכינה בראש חודש ניסן.

אלות

1. מהו בדיוק הקושי עליו צומדים המפרשים?
2. מהי תשובת רש"י ואילו תשובה היא לו?
3. האם פרשנו מלמדה צמחה?
4. מהי דעת הרמב"ן המצוטט כאן?
5. היש שמאות שכל זה מוזכר דוקא במצוות שמיטה?
6. מה ענין צונס הלכות לכאן?
7. הקשר בין שמיטה להיאחזותנו בארץ מוזכר בתורה, בנביאים ובכתובים, אלא מה זה מוביל?

פרק כה' פסוקים א', ב', ג', ה' :

כה (א) בהר סיני, כל מקום שנאמר בו: בהר סיני, בו בהר נאמר קודם רדתו בתשרי*, וגם פרשה זו נאמרה ממחרת מתן עשרת הדברות. ומה שנכתבו פרשיות הללו כאן בספר תורת כהנים, היינו טעמא משום דאית בהו מצות שמייטם ויובלות דשייכי בהו כהנים*, כדכתיב: והעברת שופר תרועה¹ וגו', וכתוב: ובני אהרן יתקעו² וגו', ואית בהו מצות חרמים שהם לכהנים וערכים שהכהנים מעריכין. כאן פרש"י: לפי שלא מצינו שמטת קרקעות שנשנית בערבות מאב* כו'. כלומר אחר שנאמר כאן פרשת עבד עברי ונשנית היא במשנה תורה בפרשת ראה³, וזו שמטת קרקעות לא נשנית שם [ומאחר שהיא לא נשנית שם⁴], למדנו בעל כרחינו שכללותיה ופרטותיה נאמרו מסיני, א"כ "בהר סיני" דהכא קרא יתירה הוא, אלא בא ולמד כאן על כל דבור ודבור שנדבר למשה, כגון שאר מצות וכל עניני שמטות ואפילו פרשת עבד עברי*, שמסיני היו כללותיהם⁵ ודקדוקיהם וחזרו ונשנו בערבות מאב כמו שמצינו פרשת עבד עברי שנאמר כאן ונשנית בערבות מאב⁶.

(ב) כי תבאו, לאחר ירושה וישיבה, כדכתיב: כרמך, שדך, כשיהיה כל אחד מכיר את שלו⁷. רשבתה הארץ, לשון בטול. יכול מלחפור בורות שיחין ומערות, תלמוד לומר: שדך לא תורע וכרמך לא תזמור⁸. שבת לה, סימן שהקרקע שלי שהיא שובתת לשמי⁹. שבת לה, פרש"י: לשם ה'. כלומר לא תהא כונתך להובירה כדי לטייבה אלא כדי לעשות מצות הקב"ה.

(ג) שש שנים וגו', אין מוקדם ומאוחר. פרשה זו נאמרה קודם: שש שנים תורע את ארצך⁹, שבפרשת משפטים, ונשנית להלן בשביל: לזיתך¹⁰.

(ה) ואת ענבי נזירך, הם הענבים הבאים בלא עמל ובלא טורח כמו הספיה בדגין, וראה לדבר: לא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזיריה¹², ותרגמו: ית שבקתא, הנעזבים מלהומר. שנת שבתון יהיה לארץ, אינה ברשותך באותה שנה¹³.

אלול

1. בארו את פסוק א' מוכיח פרשנו לאמה דוקא מצוה זו ניתן לאמרו כלל חסו זה מה ואיק?
2. לאמה נאמרה מצוה זו בספק ויקרא?
3. מהי הוכחתו שאכן "כללותיה ודקדוקיה" של מצות שמיטה נאמרו מסיני?
4. פרשנו מוכיח שמיטה ויובל חל רק אחרי ירושה וישיבה, איך, ולאמה זה חסו להדסי?
5. מהי ההצדקה המדוייקת לשביתת קרקעות ומה היא כוללת ולאמה?
6. איך פרשנו מסביר ומרחיב את פירש"י על: "שבת לה" ומה הרציון בכך?
7. מהם הקשיים בפסוק ה' ואיק הוא מסביר?

* * *

ד. בכור שור.

פרק כה' פסוקים א', ב' :

כה (א) בהר סיני. כל הפרשיות כולן של מעלה מראש הספר עד כאן נאמרו מאהל מועד, וכולה שייכי באהל מועד: הקרבנות הטהורות והטמאות שצריכין לזוהר מליכנס ומלאכול בקודש בטומאה, כגון זבים ומצורעים ובעלי קריים ויולדות ומלואים וכל העניין, אבל אילו שני הפרשיות בהר סיני ואם בחקותי לא שייכי כל כך לאהל מועד ולא לכהנים ונאמרו בהר סיני. ומיהו משום דשייכי קצת שמדברות בשביעית ויובל וערכין דשייכי בכהנים, שהכהנים מקדשים השנים, וביובל כתיב: "והעברת שופר תרועה"¹, וכתוב: "ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות"². וגם מדברים בחרמים שהם לכהנים, ובערכין שהכהנים מעריכין, נצטרפו הכא בתורת כהנים. ומשום דלא תיסק אדעתין דנאמרו באהל מועד, כתב דבהר סיני נאמרו³.

(ב) שבת לה'. שתהא ניכר שהוא של הקב"ה כמו שפירשו רבותינו, מאי טעמא דשביעית? זרעו שש ושבתו שביעית כדי שתדעו שהארץ שלי היא⁴, וכן הוא אומר: "כי לי הארץ"⁵.

אלול

1. באואו לאבאר את הצורך לאמרו: בהר סיני" מחלק פרשנו את הציונים בין אלה שנאמרו באהל מועד לבין אלה שנאמרו בהר סיני, התוכל לאמרו מצוה אחת לכל אחת מן הקבוצות?
2. מה מוסיף ההדס על: "הר סיני" לדעתו?
3. בפסוק ה' מסביר פרשנו את טעמה של מצוות שביעית, מהי?

* * *